

КАТЕДРА ПО ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

2013 г.

МОЛИВДОВУЛИ С ТОПОНИМА ФИЛИПОПОЛ

Веселин Станков

Molivdovuli a toponym Philipopolis

Veselin Stankov

Ключови думи: моливдовули, печати, Филипопол, стратег, тема, дук, митрополити, стратегия, съдия, ек просопо, спатарий, протоспатарий, протокуропалат, нотариуси

Keywords: molivdovuli, seals, Philippopolis, strategy, theme, duke, bishops, strategy, Judge, echo prosopo, spatariy, protospatharius, protokuropalat, notari

Настоящото изследване има за цел да представи приноса на сфрагистиката в изследването и реконструкцията на историята на средновековен Филипопол и региона. Целта ни е да представим известните на науката моливдовули (печати), съдържащи името Филипопол в една публикация-каталог. Задачата ни е да анализираме текстовете изписани върху моливдовулите, тяхната датировка, с какви историческите събития са свързани притежателите им от конкретния период, до кого и къде е адресирана кореспонденцията. Ще привлечем известните ни извори и историографски изследвания, за да допълним информацията, която носят самите моливдовули като основен извор.

Моливдовулите с топонима Филипопол се разделят условно на три групи.

Първа група са печати на лица свързани със светската администрация на Византийската империя и управлението на Филипопол. Втората група са печатите на църковния клир и по-точно моливдовули на митрополити на Филипопол. Лицата от първите две групи печати пребивават във Филипопол заради служебните си задължения. Третата група са печати на лица прибавили името Филипопол, като фамилно – Филипополски. Моливдовулите са представени в хронологичен ред.

Светска администрация

Част от печатите на лица с топонима Филипопол са представители на светската администрация на Филипопол и изпълняват своята длъжност в ония години, през които града е в пределите на Византия. Кореспонденцията на същите е свързана в повечето случаи със служебните им задължения. Местонамирането на тези моливдовули определя обхвата на територията покривана от служебните им задължения и може да предположим вероятния адресант.

Общия известен брой печати свързани със светското управление на града наброява дванайсет моливдовула. Те принадлежат на десет титуляри.

Стратези

Светската администрация в лицето на стратега съчетава военна и административна функции в управлението на военно-административен окръг, който е наричан „тема“ или „стратегия“. Стратега е наместник на императора в дадена област/окръг и се назначава от него.¹ Той пребивава в укрепен град, който е и център на неговото управление. По някога стратега носи и титлата „протоспатарий“ (меченосец), която по-скоро е почетна титла от края на X в. и първата половина на XI век. Често тази титла е в съчетание с друга, обикновено по-висша в рангово отношение.² През XI век стратегиите и длъжността стратег губят своето значение и власт, като стратега обикновено отговаря за градски, крепостен гарнизон, а от XII век длъжността отпада.

Според откритите печати на лица – управители на Филипопол, разбираме, че има периоди, в които Филипопол е самостоятелна стратегия или административно територията ѝ е обединена с територията на съседен град (област). Когато през XI в. управлението на обединените територии е поверено не на стратег, а на ек просопо, той резидира в един от главните градове на съответната област и допускаме че това е Филипопол. Проучените моливдовули показват, че през X век по-големите градове в Тракия, какъвто е и Филипопол, са управлявани не от темни, а от градски стратези.

1. Κωνσταντῖνος Πέτρος β' πρωτοσπαθάριος και στρατηγὸς Φιλίππου πόλεως
Константин Петър, протоспатарий и стратег на Филипопол
(X-XI в.)

Л.: Патриаршески кръст върху три стъпала с разцъфнали от основата на кръста клончета. Кръгов надпис:

а. ... Ω ΔΘΛ ... ΣΤΑ'...

б. ... ΡΘ'ΣΩΔΘΛ ... Λ' (по Шлюмберже)

Зрънчест кръг.

а

О.: Пет реден надпис:

а. Ρ'Α'ΣΠΑ / .ΣΤΡΑ / .ΙΓ'ΦΝΛ / ΠΟΠ'Ω.. / ΤΡΟΣ

б. Ρ'Α'ΣΠΑ / Θ'ΣΤΡΑ / ΤΙΓ'ΦΝΛΗ / ΠΟΠ,ΩΠΕ / ΤΡΟΣ

(по Шлюмберже)

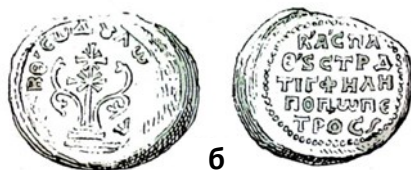
Зрънчест кръг.

¹ Йорданов, И. *Печати от стратегията в Преслав*. София, 1993, 165.

² Йорданов, И. *Преслав*, 57-58; Данчева-Василева, *Пловдив*, 246 и цит. лит.

[†Κ(ύρι)ε β(οη)τ(ει) τῷ σ]ῶ δού(λω) [Κων]στα(ντίνω) β'(προτο)σρα[θ(άριος)] (και) σρα[τ]ιγ(ὸς) Φηλ[η]πουπ(όλεως) ὦ [Πε]τρος

а. АМ-Преслав, инв. № 2395, Д.: 21-25(19) 3мм. Т.: 8,00 гр. Намерен в двореца на Преслав през 1927г. при археологически разкопки, но по-вероятно е да от стратегията в Преслав.

Публикации: **Мушмов, Н.** Новооткрити средновековни печати от България – *ИБАИ*, 5, 1929, 241-242, обр. 126; **Йорданов, И.** *Преслав*. № 321, 158-159; **Jordanov, Byzantine Seals with Geographical Names**. V.1, Sofia, 2003, no.77.1; **Jordanov, Byzantine Seals with Family Names**. V.2, Sofia, 2006, no. 572.; **Jordanov, Corpus of Byzantine Seals from Bulgaria**. 3, Sofia, 2009, no. 1437.

б. **Schlumberger. Sigilographie. de L'empire Byzantin**. Paris. 1884, p. 115;

Известни са ни два моливдовула на Константин Петър, един от Преслав и един публикуван от Шлюмберже, който вероятно е от една двойка матрица с този от България. Шлюмберже не успява да разчете изцяло текста от лицевата страна на познатия му печат и го представя, разчита, като печат на стратег по име Петър. Малко по-добре съхранения печат от Преслав позволява на публикувания го Мушмов да разчете името Константин, а Петрос се разбира, че е патронима, изписан неправилно в номинатив.³

За момента не е възможно точното определяне кога, в кой период от време Константин Петър е стратег на Филипопол, а и липсват други писмени източници освен упоменатите два негови моливдовула. Намирането на единия от моливдовулите в Преслав, можем да свържем със служебна кореспонденция между стратегите на Филипопол и Преслав.

Навярно той участва и във войната през 971 година на Йоан I Цимиски (969-976) срещу съюзните войски на русина княз Светослав и българския цар Борис II. Войната завършва с поражение за българи и руси, превзети са Велики Преслав (април) и Дръстър (юли).⁴

Предходната 970 г. Светослав разорява Филипопол, който към онзи момент е български град. Вероятно от пролетта или лятото на 970 г. града вече е византийско владение и би следвало там да е назначен стратег, но в изворите няма податки кога точно се случва това.⁵ Можем да допуснем, че Константин Петър е първия или един от първите стратеги на Филипопол след 970 година.

Иконографията на печата, титлата и длъжността съвпадат с първия период от функциониране на византийска администрация в Преслав от 971 до 986 години, когато града е управляван от византийци.⁶ По тази логика в определен момент от тези 15 години византийска власт в Преслав, Константин Петър като стратег на Филипопол, някъде в този отрязък от време, пише писмо вероятно до тамошния стратег по неизвестен за нас повод.

³ **Йорданов, И.** *Преслав*. № 321, 159.

⁴ **Ангелов, Д., Б. Чолаков,** *Българска военна история през Средновековието / X-XV / век*. София, 1994, 19-32.

⁵ **Данчева-Василева,** *Пловдив*, 41- 42 и цит. лит.

⁶ **Йорданов, И.** Управители на Филипопол през X-XI в. – *100 години Народен Археологически Музей Пловдив, т. II*, 1985, 166; **Данчева-Василева,** цит. съч., 246.

2. Δημήτριος β' πρωτοσπαθαρῖος καὶ στρατηγὸς Φιλιππουπόλεως
Димитър, протоспатарий и стратег на Филипопол
(X-XI в.)

Л.: Бюст на Св. Никола, благославя с дясна ръка, а в лява държи книга.
Вертикален надпис в полето от ляво и дясно: ... || Κ/Ο/Λ

Ο.: Пет реден надпис: . ΔΗΜΤ / Γ'Α'ΣΠΑ. / .СТРАΤ. / ΦΗΛΗΠΟ / ΛΕΟ
✠ Δημ(ή)τ[ρ]ι(ος) (πρωτο)σπα[θ](άριος) [(καὶ)] στρατ[ιγ](ός)
Φηληπο[πό]λεο(ς)

Частно притежание. Д.:21-21(19) 2мм.

Публикации: Стоименов, Д. Моливдовул на неизвестен стратег на Филипопол –
История и книгите като приятелство. Сборник в памет на Митко Лачев, София, 2007,
54-55.; Jordanov, *Corpus*, no. 1438.

Името на протоспатарий и стратег Димитър не ни е известно от други писмени
източници.

Дук

Длъжността на стратега през втората половина на XI в. постепенно се заменя с
длъжността дук, независимо дали темата е малка или голяма. Заема чисто военна
длъжност, назначаван от императора, за да защитава поверената му тема. Постепенно
властта и правомощията му се изравняват с тези на стратега и го измества като
длъжност.⁷

3. Ἀργυρὸς Καρατζᾶς πρωτοκουροπαλάτης καὶ δοῦξ Φιλιππουπόλεως
Аргир Караджа, протокуропатат и дук на Филипопол
(1092-1095)

Л.: Пет реден надпис: а. ✠ / ΚΕΡΟΝΘ / ΤΩΣΩΔΣΛ' / ΑΡΓΙΡΟΝ / .
ΣΡΟΠΑ / ΛΑΤ'

Четири реден надпис: б. ΚΕΡΟΝ. / ΤΩΣΩΔΣ . / ΑΡΓΙΡΟ . / ΚΣΡΟΠ .

Ο.: Пет реден надпис: а. ΣΔΣΚΑ . / ΙΛΠΣΟΠ / ΛΕΟСΤΟΝ / ΚΑΡΑ[Τ]Α /
-N-

Четири реден надпис: б. ... . / . ΛΠΣΟΠ / . ΕΟСΤΟΝ / . ΑΡΑΤΣΑ / -N-

Κ(ύρι)ε βοήθ(ει) τῷ σῶ δούλ(ω) Ἀργιρὸν (πρωτο)κουροπαλάτ(ην)
(καὶ)

δούκα Φιλιππουπόλεος τον Καρατζᾶν

а. РИМ-Пазарджик, инв. № 505, Д.: 24,0-25,0 мм., неизвестно точното местонамиране. По настоящем в
експозицията на НАМ БАН – София.

⁷ Йорданов, И. *Управители на Филипопол*, 160,165 и цит. лит.

б. РИМ-Стара Загора, инв. № 4839, 18,0-20,0 мм., намерен вероятно в крепостта при с. Добри дол, община Първомай, обл. Пловдив.

в. Частна колекция в Румъния.

Публикации: **Йорданов, И.** Управители на Филипопол през X-XI в. – *100 години Народен Археологически Музей Пловдив, т. II*, 1985, 168, обр.2; **Jordanov, I.** Medieval Plovdiv, 4, 1995, no. 6-7.; **Jordanov, I.** Byzantine lead seals from the stronghold near Dobri Dol, Plovdiv region. – In: *Revue numismatique*, 6e série, Tome 157, année 2001, 450-451, no. 6; **Йорданов, И.** Печати на византийски куропалати, намерени в България – *Античната древност и средни века*, 34, Екатеринбург, 2003, 244-247; **Jordanov, G.** *Names*, no.77.2a, 77.2b; **Jordanov, F.** *Names*, no. 285, 286; **Jordanov, Corpus**, no. 1439, 1440; **Prosopographical of the Byzantine World – Argyros 20101 (Argyros Karatzas)**, Permalink: <http://db.pbw.kcl.ac.uk/id/boulloterion/3403>>(17:48, 28.11.2013)
Laurent, V. Argyros Karatzas protocurpalat si duc de Philipopolis – *Revista istorica*, 29, 1934, 203-210;

Известни са ни шест моливдовула на Аргир Караца (Караджа), обособени в две групи. Първа група с титлата куропалат⁸, представена с три печата⁹, и втора група, като протокуропалат и дук на Филипопол¹⁰, представена също с три печата. Последните са обект на нашето проучване. Два от печатите са от територията на България – един от Пазарджишко и втори от средновековен обект близо до с. Добри дол, Пловдивско. Третия е в неизвестна нам частна колекция в Румъния.¹¹

Текста при двата печата от България с титлата „дук на Филипопол“ вероятно са отпечатани с един бултерион, но различния диаметър на ядрото на единия от моливдовулите не е позволило да се поберат петте реда текст.

В „Алексиада“ Аргир Караца е споменат от Анна Комнина, като скит¹² и веднъж като савромат¹³. Под името „скити“ византийците определяли населението обитаващо земите отвъд Хемус, живеещи от юг и север на р. Дунав. Това са представители на различни етноси, като коренното население – траките, още българите и др., влизащи в състава на българската народност, а византийците ги наричат още „варвари“. Варваринът – скит Аргир Каракас с голяма вероятност е представител на същата „варварска“ общност, без да сме сигурни към кой етнос принадлежи в същност.

За първи път името му се споменава във връзка с битката с печенегите при Дръстър през 1087г., когато Алекси I Комнин (1081-1118) го привлича като съюзник заедно със савромата Уза(Уз). Към онзи момент той е призован от императора като войн – предводител на отряд от съплеменници-скити по определението на византийците за принадлежност. Допустимо е между 1087 и 1092 г. той да получава титлата куропалат, известна ни от първата група негови печата.

Следващото споменаване на името му е във връзка с пристигането на Алекси I във Филипопол през 1092 г., а Караца е вече велик хетариарх – предводител на императорската гвардия. Като такъв той е натоварен от императора да занесе две писма до Дирахуим. Това се налага поради съмнения в намерения за отцепничество от страна

⁸ **Jordanov, I.** Byzantine lead seals from the stronghold near Dobri Dol, Plovdiv region. – In: *Revue numismatique*, 6e série, Tome 157, année 2001, 450, no. 5; **Йорданов, И.** *Куропалати*, 243 и цит. лит.

⁹ И трите печата са частно притежание – два от България, единия от Добри дол, Пловдивско, другия вероятно от землище на с. Поповица, Пловдивско. Третия вероятно също е от България, но предложен на търг в Италия през 1998 г. – В: **Йорданов, И.** *Куропалати*, 243.

¹⁰ **Йорданов, И.** *Куропалати*, 247 и цит. лит. **Laurent, V.** Argyros Karatzas protocurpalat si duc de Philipopolis – *Revista istorica*, 29, 1934, 203-210.

¹¹ **Laurent, V.** *Argyros Karatzas*, пак там.

¹² **Anne Comnène.** *Alexiade*, 240/1 – *ГИБИ*, VIII, 95, 112.

¹³ **Anne Comnène.** *Alexiade*, II, 209.

на сина на севастократор Исаак, Йоан, който е и дук на Дирахиум. В писмото на императора до Йоан той се приканва да се яви бързо във Филипопол. Второто писмо е до първенците на града, в което им се съобщава, че трябва да приемат за дук на града Караца, под предлог, че Йоан се отзовава заради заплаха от война с Вълкан. В следствие съмненията за намеренията за отцепничество на Йоан отпадат, той се връща в Дерахиум, а Караца се завръща във Филипопол.¹⁴

Възникват въпросите: колко време Караца е дук на Дирахиум; като се завръща във Филипопол, запазва ли службата си като велик хетариарх?

От изворите става ясно, че велик хетариарх от март 1092 г. е Варда Ксир, а от края на 1094г. е куропалатът Константин Антиох. Това означава, че мисията на Караца като дук в Дерахиум започва от февруари-март 1092г., а след приключването ѝ, вероятно през същата година, той не се връща на старата си длъжност.¹⁵ В периода 1090/91 г. дук на Филипопол е протопроедър Григорий Куркуа, а негов приемник от 1091/92 г. е Георги Месопотамит¹⁶. Следователно Караца заема длъжността дук на Филипопол вероятно от края на 1092 година.¹⁷

Последното споменаване на Аргир Караца в „Алексиада“ е във връзка с военната кампания на император Алекси I срещу куманите през 1095 г., когато е призован да се включи с „варварския“ си контингент.¹⁸ Допустимо е той да се явява с войската си именно като дук на Филипопол. Така и датировката на неговите печатите с тази му длъжност на протокуропалат и дук на Филипопол са от периода 1092-1095 години.

Намирането на негови печати в земи от днешните Пазарджишка и Пловдивска области е свързано със служебните му задължения, произтичащи от титлата му „дук на Филипопол“, а правомощията му явно се простират на територия покривана от тези две днешни български области.

Печатите му от първа група с титлата куропалат показват, че Аргир Караца далеч преди да стане дук на Филипопол поддържа кореспонденция на територията на тази тема. Явно влиянието и контактите, които има в областта, благоприятстват бързото му израстване във военната кариера – от командващ „варварски“ корпус до дук на Филипопол.

Ек просопо

Длъжността е представена, както в централната така и в провинциалната администрация. В провинцията ἕκ προσώπου е делегат, пълномощник, представител на императора в дадена област.¹⁹ Възможно е това да е длъжност дублираща в известна степен правомощията на стратега.

4. Ροῦσος σπαθάριος καὶ ἕκ προσώπου Μώρας καὶ
Φιλίππουπόλεως
Русо, спатарий и ек просопо на Мора и Филипопол
(XI в.)

5

Л.: Разцъфнал патриаршески кръст върху три стъпала. Неясен кръгов надпис:

Κ ..... VΛ'

¹⁴ Anne Comnène. цит. съч.

¹⁵ Йорданов, И. *Куропалати*, 247 и цит. лит.

¹⁶ Според хронологията в историята на Анна Комнина – В: Anne Comnène. *Alexiade - ГИБИ*, VIII, 97.

¹⁷ Йорданов, И. *Куропалати*, пак там; Данчева-Василева, *Пловдив*, 249 и цит. лит.

¹⁸ Anne Comnène. цит. съч.

¹⁹ Йорданов, И. *Преслав*, 79 и цит. лит.

Ο.: Шест реден надпис: .8CO / .. ЄΚΠ. / ΜΟΡΑΣ. / ΦΙΛΙΠ / ΠΟΛ'

[✠Κ(ύρι)ε βοήθει τῷ σῷ δο]ύλ(ω) [Ρ]οῦσος [σπ]αθα[ρ(ίω) (καί)] ἐκ π[ρ(οσό)π(ου)] Μώρας [(καί)] Φίλιπ(που)πόλ(εως)

НИМ-София, инв.№ 28698, произход Пловдивски регион, Д.: 26,0-29,0 мм (22),3мм.

Публикации: **Jordanov, I.** *Medieval Plovdiv*, 4, 1995, no.37, p.136-137; **Jordanov, G.** *Names*, no.52.1; **Jordanov, F.** *Names*, no. 597A; **Jordanov, Corpus**, V. 3, no. 1359.

Името Русо в историографията се свързва с принадлежност на носещия го към Русия.²⁰

Русо (Русос) според нас е име, което и днес е популярно в средните Родопи и най-вече сред българското население там (Русо, Руска, Русанка). Корена на това име идва по-скоро от рус т.е. светлокос, светлоок, а в днешната Смолянска област, например, голяма част от населението там има именно такива външни белези и това е отличителната им черта. Русо, според името и определението на византийците за неромеи, ще да е „варварин“ на служба в светската администрация на империята.

На този печат името е представено с гръцкото му звучене, но е допустимо да става дума за българин на служба във византийската администрация като ек просопо. В случая длъжността е предшествана от по-нисшата титла „спатарий“ (мечоносец), която е спомената за последен път в писмените източници през 1075г. Тя е от най-ниските в ранг листата титли, но все пак благородническа титла.²¹

Самата географска област Мора (Меропа) е име, с което се именува през средновековието средните Родопи (Смолянско). Вероятно и Русо е родом от тази част на Родопска област и по тази причина става представител на императора именно тук. Познаването на езика на местното население, който положително не е гръцки, е предимство при назначението на Русо на този пост, съчетано вероятно с професионалните му умения.

Името Мора на печата е преди името Филипопол. Всъщност не е ясно има ли значение поредността при изписването на тези имена – едното на главен град-област в Тракия, другото на област в Родопите. Двете области явно са обединени административно и са управлявани от ек просопо на византийския император. Те са разположени една до друга по оста юг-север. Намирането на печата в пловдивско е свързано явно със служебните задължения на ек просопо Русо.

5. Νικόλαος ἐκ προσώπου Μώρας καὶ Φίλιππουπόλεως
Нικόла, ек просопо на Мора и Филипопол
(XI в.)

Публикации: **Seibt, W.** *Sigilloraphischen Geographie Bulgarischen Geschichte – Dobrudja*, 12, 1995, no. 4; **Jordanov, G.** *Names*, no.52 и цит. лит.

За съжаление не успях да намеря публикацията на този печат.

²⁰ **Jordanov, F.** *Names*, 357 и цит. лит.

²¹ **Йорданов, И.** *Преслав*, 62-63.

6. Νικόλαος ἐκ προσώπου Ἀδριανουπόλεως καὶ Φιλιππουπόλεως
Νικόλα, ек просопо на Адрианопол и Филипопол
(XI в.)

Л.: Бюст на Св. Никола насреща с нимб. В ляво поле Θ/N/I и К/Ο в дясно поле. Следи от зрънчест кръг.

Ο.: Пет реден надпис: ΚΕΡΘ/ΝΙΚΟΛΑ/[Ε]ΚΠΡ,С,Π,/ΑΔΡ,ΣΦΙ/ΛΘΠ
Следи от зрънчест кръг.

[✠]Κ(ύρι)ε βο[οή]θ[ει] Νικόλαος ἐκ προσώπου Ἀδριανουπόλεως καὶ
Φιλιππουπόλεως

Публикации: **Schlumberger**, *Sigilographie*, p. 115; **Йорданов, И.** Управители на Филипопол през X-XI в. – *100 години народен археологически музей Пловдив*, 1985, 165.

Не е ясно дали става дума за един и същи Никола, веднъж, като ек просопо на Адрианопол и Филипопол, и втори път, на Мора и Филипопол. Не е ясно и поредността т.е. на коя от административните области първо е управител, ако Никола от двата печата е един и същи човек. Ако това е така, причината да смени печата си е промяна в административното деление на областите в сравнително кратко време, налагащо промяна в надписа на печата му, но запазвайки длъжността си. Понеже Филипопол се повтаря и в двата варианта на административно деление, то допустимо е ек просопо Никола да управлява именно от този голям град и той да е главния за военно-административната област. Друга хипотеза е двата печата да са на двама различни ек просопо с еднакви имена, управлявали по различно време.

7. ·ортеγ, ἐκ προσώπου Μώρας καὶ Φιλιππουπόλεως
[...ортеγ], ек просопо на Мора и Филипопол
(XI в.)

Л: Бюст на военен светец (Св. Теодор?). Следи от зрънчест кръг.

Ο: Четири реден надпис: ·ΚΠΡΟΣ / Π·ΜΩΡ·ΣΦ / ΛΗΠΘΠΟΛ· / ·ΟΡΤΕΓ

✠[Κ(ύρι)ε βοηθει ἐ]κ προσ(ώ)π(ου) Μώρ(α)ς (καὶ) Φ(ι)ληπ(πο)υπόλ(εως) ·· ортеγ(ος)

Местонамиране: неопределено. Д. 19,0 мм.

Публикации: **Laurent, V.** *La collection C. Orghidan*, Paris, 1952, № 240; **Siebt**, *Bulgarische Geschichte*, no. 3; **Jordanov, G.** *Names*, no.52.

Трудно определим по име ек просопо на Мора и Филипопол. Вероятно това е поредния „варварин“ назначен на тази служба от императора. Лъоран относно името прави паралел

с българското име Омуртаг, но четенето му е несигурно и той сам определя това четене по-скоро за невъзможно.²² Съмненията, че лицето е неромей (варварин) обаче остават.

8. Ἰωάννης σπαθαροκανδιδᾶτος β' νοτᾶριος ιδικος λογος καὶ ἐκ προσώπου Μώρας
καὶ Φιλίππουπόλεως
Йоан, спатарокандидат, нотариий, идикос²³ логос и ек просопо на Мора и Филипопол
(XI в.)

Λ.: ✠ ΚΕΒΘ'/.ΩΣΠΑΘ /ΑΝΔΔ'Β'ΝΟΤΑΡ'Τ8/Δ'ΛΟΓ

Ο.: ΚΑΙΕΚ/ΠΡΟΣΩΠ/ΜΟΡΑΣΚ/ΦΙΛΙΠΠ8/ΠΟΛΕ

✠ Κύριε βοήθει Ἰωάννη σπαθαροκανδιδᾶτος β' νοτᾶριος ιδικος λογος
καὶ ἐκ προσώπου Μώρας καὶ Φιλίππουπόλεως

Публикации: Печата е предложен на аукцион GORNY&MOSCH, № 200 от 10.10.2011г. –
Византия-византийски печати, под № 3196.; Т.: 7,25 гр. – В :

[Online], Available: <<http://92.51.146.13/index.php?area=auctions&content=detailansicht&AulD=135&ObID=1046239266&Suche=&von=0&moveto=57299&KaSort=474.000&ObSort=2148>>(17:48, 28.11.2013)

С голяма вероятност произхода на печата е България.

От печата разбираме, че Йоан е нотариин на идика, логос и ек просопо на Мора и Филипопол, а като такъв може да бъде назначен само от императора. Същия е и пазител, нотариин на императорската съкровищница. Вероятно води регистър, отчетност за активите на императорската хазна. Личните и професионалните му качества са предполагаемата причина той да бъде назначен, повишен в императорски наместник на Мора и Филипопол. Това се случва, когато в дадения административен център няма назначен стратег или същия временно не изпълнява своите задължения.²⁴

Съдия

Във Византия всички чиновници заемащи висши държавни длъжности имат правото да раздават правосъдие на територия покривана от техните правомощия. В провинцията съдиите имат правомощия да контролират и финансовите служби.²⁵ Според проучвания на сигилографията, гражданската власт в провинциите се управлява от съдии, протонотарии или архонти на отделни градове.²⁶ Това е в случаите, когато нямаме специално императорско назначение на стратег или ек просопо в същите.

²² Laurent, V. *Orghidan*, 130.

²³ Идикос (гр) – императорската съкровищница, хазна

²⁴ Йорданов, И. *Управители на Филипопол...*, 165.

²⁵ Йорданов, И. *Преслав*, 77-78 и цит. лит.

²⁶ Коментар на проучени печати виж: Гагова, К. *Тракия*, 71.

9. ... κρίτης τῆς Φιλιππουπόλεως
...сѣдия на Филипопол
(XI в.)

Л: Бюст на Богородица Оранта насреща. В полето от ляво и дясно: $\overline{MP}$ || $\overline{\Theta V}$

О: Четири реден надпис: ... / ω KPIT· / ·ΦΙΛΙΠΠ· / ΠΟΛΕΟΣ
[† Θεοτόκε βοήθει .....]φ κρίτ(ῆ τῆς) Φιλιπ(ου)πόλεος

Публикаций: **Laurent, V. Orghidan**, № 239.

Неизвестен по име съдия на Филипопол.

Орейариос

10. Λέων ὀρειάριος Φιλιππουπόλεως
Леон, орейариос на Филипопол
(края на IX-X в. първа половина)

Л: Патриаршески разцѣфнал кръст. Около него между два концентрични зрънчести кръга надпис, започващ от дясно на „12 часа“ на ляво: †ΚΕΡΟΗΘΕΙΤΩΣΩΔΟΥΛΩ

О: Пет реден надпис: †ΛΕΟΝ / ΠΑΡΙС / ΦΗΛΗΠ / ΟΠΟΛ. / ΟС

†Κ(ύρι)ε βοηθει τῷ σῶ δούλῳ Λέον, ὀρ(ε)ιάρι(ο)ς Φηληπ(π)ο(υ)πόλ(ε)ος

Колекция Закос. Местонамиране: неопределено (Константинопол ?). Д. 21,0 мм.
Публикации: **Zacos. Byzantine Lead Seals**, II, No. 206, p. 138.

Орейариос на Филипопол е длъжност на лице, което отговаря за продоволствията на града. Не са известни други източници споменаващи Леон като такъв, освен този печат.²⁷

Списък на управители на Филипопол в периода X-XII в. според наративните източници и приноса на сфрагистиката, като поредността и годините на управление са приблизителни.

Константин Петър, протоспатарий и стратег на Филипопол – X в.

Димитър, протоспатарий и стратег на Филипопол – X-XI в.

Теодорокан, патриций и дук на Адрианопол и възможен военен стратег на/във Филипопол²⁸ – 1001-1003 г.

²⁷ **Jordanov, I. Medieval Plovdiv, According to the Sphragistic Data – SBS**, 4, 1995, 111; **Данчева-Василева, А. Пловдив през средновековието**. София, 2011, 245 и цит. лит.

Никифор Ксифий, протоспатарий и стратег на Тракия и Йоанопол и военен стратег на/във Филипопол²⁹ – 1003- ? г.

Йоан, спатарокандидат, нотариий, идикос логос и ек просопо на Мора и Филипопол – XI в.

Русо, спатарий и ек просопо на Мора и Филипопол – XI в.

Никóбла, ек просопо на Мора и Филипопол – XI в.

Никóбла, ек просопо на Адрианопол и Филипопол – XI в.

Н. ек просопо на Мора и Филипопол – XI в.

Н. критис на Филипопол – XI в.

Григорий Куркуа, протопроедър и дук на Филипопол³⁰ – 80-те на XI в. -1091 г.

Георги Месопотамит, дук на Филипопол³¹ – 1091-1092 г.

Аргирос Караца, протокуропалат и дук на Филипопол – 1092-1095 г.

Н. дук на Филипопол по време на Първия кръстоносен поход³² – юни 1096 г.

Н. дук на Филипопол по време на Втория кръстоносен поход³³ – 1147 г.

Никита Хониат, архон и апограф на тема Филипопол³⁴ – 1189 г.

Константин Ангел, стратег на Филипопол и дук на флота³⁵ – 1194 г.

Мануил Камица, протостратор и стратег на епархия Филипопол³⁶ – 1196 г.

Иванко-Алексий, стратег на епархия Филипопол³⁷ – 1196-1200 г.

Църковна администрация – митрополити

В периода X-XII в., от който са известните ни печати на митрополити съдържащи топонима Филипопол, града е митрополитски център. Вероятно града става център на църковната администрация по времето на император Юстиниан I в VI век.³⁸

---

²⁸ **Йорданов, И.** *Преслав*, 109 и цит. лит. Възможно е ново завладения Филипопол да е стратегия, но подчинена на дука на Адрианопол. По военно-политически причини Теодорокан резидира във Филипопол в периода 1001-1003 г. и в този смисъл е и негов стратег.

²⁹ **Йорданов, И.** *Преслав*, 131-132 и цит. лит. Възможно е военно-политическите причини да налагат на стратега на Тракия и Йоанопол да резидира във Филипопол, като изходна база за военни походи на север от Хемус. В този смисъл той е стратег и на Филипопол.

³⁰ **Jordanov, I.** *Medieval Plovdiv – SBS*, IV, 1995, № 9-11, 119-120; **Билик, С.** Непубликувани византийски моливдовули с отпечатани фамилни имена – *Нумизматика и сфрагистика*, V, 2, 1998, 51-52; **Jordanov, Corpus**, V, 2, no. 372-378; **Anriolo, L.** *LES KOURKOUAS* (IXe-XIe siècle), No. 22, 2012, 84-85 –

V:[Online], Available: <http://www.academia.edu/2074096/Les_Kourkouas_IXe-XIe_siecle .>(17:48, 28.11.2013)

Известни са осем моливдовула на Григорий Куркуа, като дук, но на тях не е упоменато името Филипопол. Засвидетелствано в друг извор-епиграфски паметник Григорий Куркуа е упоменат и като дук на Филипопол. (виж: **Данчева-Василева, Пловдив**, 249 и цит лит.)

³¹ Според хронологията в историята на Анна Комнина – В: **Anne Comnène.** *Alexiade - ГИБИ*, VIII, 97.

³² **Ordericus Vitalis**, IX, 30-31, цит. по **Данчева-Василева, Пловдив**, 250. В извора се споменава за дук на града, допуснал кръстоносците в крепостта.

³³ **Odonis de Deogilo.** *Liber de Via Sancti Sepulchri – ЛИБИ*, III, 122.

³⁴ **Choniates.** *Historia – ГИБИ*, XI, 37.

³⁵ **Choniates.** *Historia – ГИБИ*, XI, 43-44. Когато Хониат споменава границите между Филипопол и Адрианопол, в смисъла на административно-териториално деление, се употребява термина „епархии“, което вероятно е равнозначно на „тема“ или „стратегия“ – прилежащи земи към двата големи областни центъра.

³⁶ **Choniates.** *Historia – ГИБИ*, XI, 51.

³⁷ **Choniates.** *Historia – ГИБИ*, XI, 61.

³⁸ **Данчева-Василева, Пловдив**, 324.

Датировката на повечето печати на митрополити е приблизителна, което затруднява тяхното точно място и поредност в списъка с митрополити на града/епархията. Допустимо е стратегията Филипопол да препокрива територията на епархията с център Филипопол, чийто митрополит е със седалище в същия град, но едва ли това е закономерно през целия разглеждан период.

Общия известен брой митрополити на Филипопол, известни от печатите им, са седем, а броя представени митрополитски моливдовули са дванайсет.

11. ...Ἐλάχιστος³⁹ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως
... най-нисшия (мальк) митрополит на Филипопол
(X в.)

Л.: Бюст на Св. Никола насреща. В полето от ляво и дясно: ΟΑ || ΝΙΚΟΛ

Ο.: ... [Ε]ΛΑΧΗΝΣΤ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤ' ΦΙΛΙΠΠΟΛ' ΩΣ

...[Ἐ]λάχ(ι)στ[ος] μητροπολίτ[ης] Φιλίππο[υπό]λ[ε]ως

Местонамиране: неопределено(Константинопол?). Колекция Мордманн. Съхранява се в Музея във Виена, № 62. Д. 19,0 мм.

Публикации: **Schlumberger**. *Sigilographie*, no.2, p. 116-117; **Laurent, Laurent, V.** *Le Corpus des Sceaux de L'empire Byzantin* V.1. L'église, Paris, 1963, no. 685, p. 519 и цит. лит.

Печата е намерен вероятно в Константинопол, което означава, че митрополита пише до Патриаршията там или до някой свой събрат в столицата. Лъоран допуска, че епитета Ἐλάχιστος е титулатура на епископ, но и като антифраза на Μέγιστος, какъвто е патронима на митрополит Василий (≈1166-1170).⁴⁰

12. Ἰωάννη μητροπολίτη Φιλιππουπόλεως Ῥωμανίας
Йоан, митрополит на Филипопол и Романія
(X-XI в.)

Л.: ΜΡ || ΘΥ в ляво и дясно поле. Бюст на Св. Богородица с нимб, пред гърдите и личи медальон с образа на младенца. Следи от зрънчест кръг.

Ο.: Пет реден надпис: ✝ ΚΕΡΟ/ΗΘΕΠΩ/ΜΡΟΠΟΛΙ/ΤΗΦΙΛΙΠ/ΡΩΜ

✝ Κ[ύρ]ι[ε] [β]οήθει Ἰω[άννη] μ[ιτ]ροπολίτη Φιλίπ[πουπό]λεως] Ῥωμ[ανίας]

Публикации: **Schlumberger**. *Sigilographie*, no.3, p. 117.

12

³⁹ Ἐλάχιστος – прилагателно към името, чрез което собственика на печата се самоопределя, като най-нисшия, недостоеен, нищожен и мальк митрополит – служител на Бога.

⁴⁰ **Laurent**, *Le Corpus*, V.1, 519.

Печата е намерен вероятно в Константинопол, което означава, че митрополита пише до Патриаршията там или до някой свой събрат в столицата на империята.

13. Θεόγνωστος μητροπολίτης Φιλιππούλεως
Теогност, митрополит на Филипопол
(X-XI в.)

Л.: Патриаршески кръст върху три стъпала с разцъфнали от основата на кръста клончета. Между два зрънчести кръга в периферията надпис:

... ΤΩ.ΩΔΟΝ..

О.: Пет реден надпис: . ΘΕΟ / ΓΝΟΣ.. / ΜΗΤΡ.. / ..ΛΙΠ. / ..ΠΟΛ

[✠Κύριε βοήθει] τῷ [σ]ῶ δού[λω] Θεόγνωσ[τω] μητρ[οπολίτη]
[Φι]λιπ[που]πόλ[εως]

13

Частна колекция (В. Димитров, Хасково). Намерен в крепост близо до с. Клокотница, общ. Хасково, обл. Хасково. Недобрия отпечатък прави текста непълен и трудно четим. Д.: 21,0-24,0(18-20)мм.
Публикации: **Димитров, В.** Моливдовул на Теогност, митрополит на Филипопол от X-XI в., намерен в землището на с. Клокотница, Хасковско – *Нумизматика и сфрагистика*, 2, 1998, 90-93.; **Jordanov, G.** *Names*, no.77.4; **Jordanov, Corpus**, no. 1755.

Печата е намерен в така наречената Асенова крепост, намираща се на 1,5 км. западно от гр. Хасково, на височина между реките Клокотница и Гидиклийска, землище на с. Клокотница. Крепостта не е проучвана, но според монетните находки от същата крепост периода X-XII век е добре представен. От това място и същия период са известни и пет моливдовула.⁴¹

Не е ясно по какъв повод и до кого в Асенова крепост митрополит Теогност пише. Възможно е близо или в самата крепост да има някаква църква, а вероятното селище обслужващо крепостта да попада в неговата епархия.

14. Κωνσταντῖνος μητροπολίτης Φιλιππούλεως
Константин, митрополит на Филипопол
(XI в.)

Л.: Два бюста на Св. Св. Петър и Павел насреща. Св. Петър държи скиптр с кръст в лява ръка, а Св. Павел държи книга също в лява ръка.

О.: Пет реден надпис:

✠ ΚΕΡ. / ΤΩΣΩΔΣ / ΚΩΝ ΜΡΟΠ / ΛΙΤ΄ΦΙΑ. / ΠΟΛΕΩ. / --

✠ Κ(ύρι)ε β(οή)[θει] τῷ σῶ δού(λω) Κων(σταντίνω) μ(ητ)ροп(ο)λίτ(η) Φιλι[ππου]πόλεω[ς]

14

Частно притежание, Д.:25,0-26,0 мм. Произход: Северозападна България, но е неизвестно точното местонамиране. Непълен, зле съхранен и трудно четим отпечатък.
Публикации: **Jordanov, G.** *Names*, no.77.5; **Jordanov, Corpus**, no. 1756.

⁴¹ **Димитров, В.** Моливдовул на Теогност, 90-93.

Писмото на митрополита е отправено до получател в днешна Северозападна България, а това вероятно е епископа на Видин или е писал до някой тамошен манастир или църква.

15. Βασίλειος μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως
Василий, митрополит на Филипопол
(XI в.(≈1050))

Л.: Между два концентрични кръга надпис:

✠ ΚΕΡΟΝΘ'ΤΩΣΩΔ'ΛΩΡΑCΙΛΕΙΩ.

В центъра бюст Св. Архангел Михаил, държи скиптър орнаментиран с три топки в дясна ръка и кълбо в лява. В полето от ляво и дясно вертикален надпис: X / Ε || Μ / Ι / Χ

О.: Между два концентрични кръга надпис:

ΜΡΟΠΟΛΙΤΗΦΙΛΙΠΠΟΥΠΟΛΕΩC

В центъра бюст на Св. Йоан – Теологът, държи в лява ръка книга ... В полето от ляво и дясно вертикален надпис (при моливдовул 15б. буквите огледално са им разместени местата): Θ / Ε / Λ Ο / Γ || Θ / ΩΙ / Ο

✠Κ(ύρι)ε βοήθ(ει) τῶ σῶ δούλω Βασιλείῳ μ(η)τροπολίτη Φιλιππουπόλεως

15 a

а. РИМ- Ямбол, инв. № II 4571, Д.:21,0-22,0 мм. Намерен в землището на с. Изворово, общ. Харманли, обл. Хасково.

Публикации: **Jordanov, G. Names**, no.77.3; **Jordanov, Corpus**, no. 1754.

Други печати на митрополит Василий:

б. Частна колекция на проф. Вернер Зайбт, Виена, no. 417. Закупен на аукцион на „Dogny & Mosch“ от 06.03. 2007 г. , Sale 156, no.2547. Произход: Южна България. Неустановено точното местонамиране.

Публикации: **Seibt, Byzantine sigillography end Bulgaria**, fig. 1; **Jordanov, Corpus**, III, no. 1754a.

в. Произход Антиохия – (печата е в музея в Антиохия, № 438).

Публикации: **Laurent, Corpus**, V.1, no. 687, p. 520.

г. Произход Силистра

Публикации: **Zacos, G., A. Vagler, Byzantine Lead Seals**, II, Basel, 1972, no. 381, p. 218.

д. Произход: Константинопол? Колекция Henri Seyrig.

Публикации: **J.-Cl. Cheynet, C. Morrisson and W. Seibt, Sceaux byzantins de la collection Henri Seyrig**, Paris 1991, no. 263; DO 55.1. 4803;

Permalink: [Online], Available: <[\(http://db.pbw.kcl.ac.uk/pbw2011/entity/boulloterion/356\)](http://db.pbw.kcl.ac.uk/pbw2011/entity/boulloterion/356)>(17:48, 28.11.2013)

е. Произход Константинопол?

Публикации: **Nesbitt-Oikonomides, DOC**, 1, no. 68.1;

15 б

От митрополит Василий са ни известни шест печата. Три моливдовула са от територията България, два от тях от Южна България. Последните вероятно са от служебна кореспонденция на митрополита до някои от епархийските свещеници. Трети печат е с произход Силистра. Вероятно става дума за кореспонденция между Василий и тамошния епископ. Четвърти се намира в музея в Антиохия и вероятно е намерен там. Известно е, че Антиохия е един от най-старите християнски центрове, където е построена първата християнска църква. Вероятно митрополит Василий пише до някои от духовните си братя в Антиохия. Пети печат вероятно от Константинопол е в колекцията на Дъмбъртън Оукс, Вашингтон. Допустимо е да става дума за кореспонденция на Василий с Константинополската Патриаршия. Митрополит Василий е упоменат и в

изворите с това, че на 15 май 1092 г. поставя пред Патриаршеския синод въпрос относно каноничното право.⁴²

16. Νώε μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως
Ное (Ной), митрополит на Филипопол
(XI-XII в.)

Л.: .. || ΜΧ/ΙΑ Бюст на Св. Архангел Михаил насреща.

Ο.: ✝ ΝΩΕ/ΜΡΟΠΟΛΙΤ'ΦΙΛΙΠΠΩΠΟΛ'

Νώε μ[ητ]ροπολίτ[ης] Φιλίππ[ο]υπόλ[εως]

Колекция хаджи Агоп. Местонамиране: неизвестно (Константинопол?).

Публикации: **Schlumberger**, *Sigilographie*, no.1, p. 116, no. 1; **Laurent**, *Corpus*, V.1, no. 688, p. 520.

В първата публикация на печата издателя го датира по време управлението на императори от фамилия Комнини. От колекцията на хаджи Агоп, явно арменец по произход. Печата е намерен вероятно в Константинопол, което означава, че митрополита пише до Патриаршията там или до някой свой събрат в столицата на империята.

17. Πόλις Φιλίππου θρέμματος ἀποστόλων, ἔχεις τροφόν με Μιχαήλ Ἰταλόθεν

Градът на Филип, отгледан от Апостолите, имайте ме, като ваш храненик [рожба],
Михаил Италик⁴³

Михаил Италик, митрополит на Филипопол
(XII в.)

Л.: Пет реден надпис: ✝ ΠΟΛΙΣ/ ΦΙΛΙΠΠΟΝ. / .ΡΕΜΜΑΤΟ. / ΑΠΟΤ.

/ ΛΩ.

Следи от зрънчест кръг.

Ο.: Четири реден надпис: ✝ ΕΧΕΙΣ / ΤΡΟΦΟΝΜΕ / ΜΙΧΑΗΛΙ /

ΤΑΛΟΤΕ . / — * —

Πόλις Φιλίππου [θ]ρέμματο[ς] ἀποστ[ό]λω[v], ἔχεις τροφόν με
Μιχαήλ Ἰταλόθε[v]

Публикации: **Laurent**, *Corpus*, V.3, no. 1765; **Nesbitt-Oikonomides**, *DOC*, I, no. 68.2;
DO, 60.23, no. 4033.

Д.: 28-30 мм. Т.: 17,88 гр.

Михаил Италик става митрополит на Филипопол след септември 1143 г., засвидетелствано от похвалното слово, което той произнася в чест на патриарх Михаил Куркуа (1143-1146) в Константинопол. Четири от известните негови писма са изпратени

⁴² **Grumel**, *Les Registers*, I, fasc. 3, № 963, 965. (цит. по Данчева-Василева, виж пак там бел. № 235, с.404.)

⁴³ Това е метричен надпис в стихотворна форма. Текста може да бъде преведен още в няколко варианта по смисъл: „Градът на Филип, [закърмен, поддържан, обгрижван, подхранван] от Апостолите, имайте ме, като ваш храненик[ваше дете, рожба], Михаил Италик“

от Филипопол, вероятно след 1143 година.⁴⁴ От тях става ясно, че в периода след септември 1143 до 1147 г. той е митрополит на Филипопол, а може би това е така до 1156 г., когато митрополит става Теодор.⁴⁵

Данни за неговата личност ни дава негов печат, в който не се споменава като митрополит, защото текста е в стихотворно форма. В текста Филипопол е определен като „градът на Филип, люлка на Апостолите“. Според издателите на печата под „град на Филип“ може да се подразбира, че става дума за апостол Филип, един от 12-те апостоли. Според легендите този апостол проповядва в Скития и Фригия.⁴⁶

Според нас този печат на Италик е от периода, в който той е митрополит, засвидетелствано и в други писмени източници, а „градът на Филип“ е Филипопол, където е и неговата катедра.

В повечето случаи данни за митрополитите на Филипополска епархия черпим единствено от техните печати. Приносът на сфрагистиката позволява да се възстанови в известна степен листата на известните ни епископи и митрополити от X до края на XII век.⁴⁷

Митрополитите на Филипопол са подчинени на Константинополската патриаршия, когато града е в границите на Византийската империя. В периодите, когато той е в пределите на Българското царство можем да допуснем, че гръцките клирици са заменени от български.

Там, където знаем приблизително точното местонамиране на печатите на Пловдивски митрополити, виждаме една сравнително активна кореспонденция от тяхна страна. Тя е водена, като в самата епархия, така и извън нея, вероятно и логично до епископи на други епархии и разбира се с Константинополската патриаршия.

Списък на Митрополити на Филипопол от X до края на XII век според данните на сфрагистиката и наротивните източници.

N митрополити – X в.*

Евтимий – 997 г.

Йоан – X-XI в.

Теогност – X-XI в.

Константин – XI в.

Симеон – 1030-1040 г.

Лазар – 1042-1050 г.

Василий – 1092 г.

N митрополит – XI в.

Ной – XI-XII в.

N митрополит – XII в.

Константин – 1140-1143 г.

Михаил Италик – 1143-1147 (1156) г.

N митрополит – XII в.

Константин Пантехни – 1186-1192 г.

Евфимиан – 1193-1197 г.

*годините на управление и поредност в листата на митрополитите са приблизителни (по Данчева-Василева)

⁴⁴ Данчева-Василева, *Пловдив*, 329-333 и цит. лит.

⁴⁵ Пак там.

⁴⁶ Nesbitt - Oikonomides, *Byzantine Seals, DOC, I*, p. 152.

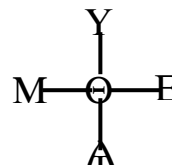
⁴⁷ Данчева-Василева, *Пловдив*, 341/2 и цит. лит.

Печати на лица, при които топонима Филипопол се ползва като фамилно име

18. Ματθαῖος Φιλίππουπολεως
Матей Филипополски
(V-VI в.)

Л.: Монограм в кръстовидна форма, съдържащ името Матей.
Зрънчест кръг.

О.: Три реден надпис: ✝ ΦΙΛΙ/ΠΠΟΥ/ΠΟΛС

Φιλίππουπολ[εω]ς
Зрънчест кръг.

ИМ- Асеновград, инв.№ 2256, Д.: 18,0-23,0мм, Т.: 20,50 гр. Намерен при редовни археологически разкопки на Асенова крепост.

Публикации: *Coprus*, III, №1616; **Йорданов, И., Р. Морева-Арабова**, Оловни византийски печати от района на Асеновград – *Нумизматика, сфрагистика, епиграфика*, 9, 2014, под печат.

Отпечатъка е направен върху парче олово с правоъгълна форма. През ядрото не минава шнур, което означава, че оловния отпечатък не скрепя кореспонденция, а е по-скоро пробен отпечатък. Матей вероятно е частно лице, но фамилията му Филипополски издава вероятна принадлежност към Филипопол, като към роден град. Допуска се възможността това да е печат на епископ на Филипопол.⁴⁸

Пробния отпечатък намерен в Асенова крепост (тогава вероятно малка паланка, по-късно през XI в. с името Петрич) предполага, че Матей вероятно се намира в това селище при направата на пробния отпечатък. Този отпечатък не скрепя кореспонденция. Матей пребивава временно или живее в малкото укрепено селище през V-VI в.

19. Θεόδωρος Φιλίππουπολεως πρωτοσπαθάριος καὶ κόμης
Теодор Филипополски, протоспатарий и комис
(XI в.)

Л: Бюст на Св. Теодор насреща, държи скиптър в л. ръка, а в дясна щит. Вертикален надпис в полето от ляво и дясно: Ο / Θ Ε / Ο || Δ / Ω / Ρ'

О: Надпис на пет реда: ✝ / ΣΤΡΑΤΙ / ΛΑΤΑΡΟΝ' / ΘΕΟΔΩΡ'Α' / ΣΠΑΘ'ΣΚΟΜ / ΤΙΤΩΦΙΛ' /

ΠΠΛΩ

Στρατιλάτα βοή(θει) Θεοδώρο(ω) (πρωτο)σπαθ(αρίω) (καὶ) κομ(ι)τι τῷ
Φιλ(ι)π(ου)π(ού)λω

⁴⁸ **Йорданов, И., Р. Морева-Арабова**, Оловни византийски печати от района на Асеновград. *Coprus*, III, 1616 – *Нумизматика, сфрагистика, епиграфика*, 9, 2014, под печат.

Публикации: **Banescu, N. et P. Papahagi**, Plombs bizantins dekouverts a Silistre - *Bizantion*, 10, 1935. No.1, 601-602; **Jordanov, F.** *Names*, no. 732; **Jordanov, Corpus**, no. 1616; **DO**. 1, no. 3247.

Теодор Филипополски носи благородническа титла протоспатарий и длъжността комис. Възможно е да отговаря за императорската конюшня и за подопечния му персонал.⁴⁹ Фамилията на Теодор издава принадлежност към Филипопол, като към роден град. Филипопол е център на стратегия/тема в пограничен район между Византия и България. Самият Теодор, за да му бъде поверена длъжността комис със сигурност е доверено лице на императора. Намирането на печата на Теодор в Силистра несъмнено е свързано със служебните му задължения. Ако е родом от Филипопол то вероятно той добре познава и областта, като изходна база за императорски походи на север от Хемус, най-често към българските земи. Не ни е известен друг източник споменаващ протоспатарий и комис Теодор Филипополски освен от този печат.

Моливдовулите с топонима Филипопол „осветлиха“, макар и в минимална степен, периода X-XII в., в който управлението на града/област се осъществява от византийска администрация. Имената на административни управители – стратежи, съдии, ек просопо и дук, заемат своето място в списъка, макар да не са известни точните години на тяхното управление. По същия начин се попълни и списъка на митрополити на града/епархията. Печати на лица прибавили името Филипопол, като фамилно – Филипополски, вероятно, защото са пожелали да подчертаят принадлежността си към града, предполага традиция в това отношение, запазена в периода VI-XI век.

За някои от титулярите на тези моливдовули няма информация в други наративни източници освен самите моливдовули. За други лица от упоменатите печати, информацията от текста на моливдовулите им се допълва от писмените източници, в които те са упоменати. И в двата случая приноса на сфрагистиката е неоспорим за реконструкцията на средновековната историята на Филипопол.

Автор:

Веселин Станков

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

магистър, специалност Археология

Адрес за контакти: vesostankov@mail.bg

Научен ръководител:

Проф. д.и.н. Иван Йорданов

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

Катедра по история и археология

и БАН-Шумен

Рецензент:

Доц. Д-р Тодор Тодоров

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

Катедра по история и археология

⁴⁹ Йорданов, И. *Преслав*, София, 1993, 104.